

Bill Viola, *Acceptance*
2008
HD video, 8:14 minuten
(Vaste collectie Museum
De Pont, Tilburg)

Oplossen

Mijn zwager nodigde me uit om een dagje mee te zeilen op het water van Friesland. Het belooftte een van de laatste warme dagen te worden met hopelijk toch nog een beetje wind. Van Stavoren naar Ketelhaven, een lange tocht over het IJsselmeer. Maar de zon scheen niet, de lucht was grijs en heig en er was nauwelijks wind. En zo motorden we urenlang door een oneindig en stil waterlandschap. Ik stond aan het roer en tuurde naar een onzichtbare horizon. Nergens boeien, bijna nergens andere boten, geen markeringspunten voor het blote oog. Ik raakte gedesoriënteerd. Natuurlijk was er een kompas waarop ik kon varen, en als ik op basis daarvan op de kaart keek dan wist ik vrij precies waar we waren en kon ik makkelijk onze koers corrigeren. Maar ik probeerde het telkens zonder die hulpmiddelen te doen. Om te ontdekken of er ook zoiets als een richtingsgevoel was. Iets waar ik van binnenuit op kon varen. En zo ging het heen en weer: dan weer *straight forward* volgens de pijlen op het klokje voor me, dan weer rondjes draaien, dobberen en niet vooruitkomen – en

daarvan intens genieten. Maar linksom of rechtsom wilde ik de kwestie van de juiste richting natuurlijk wel oplossen, want aan het einde van de dag moesten we ergens aankomen. Wat was dat voor een raadselachtige heen-en-weer-beweging in mij?

De Engelse filosoof Robert Cooper heeft voor dit fenomeen van heen-en-weer, van doelgericht vooruit willen komen en teruggeworpen worden op het onbekende, een verwarrende term bedacht: *projectability*¹. Het begrip vat de twee krachten samen waarmee een mens volgens hem te leven (en te werken) heeft. Enerzijds beschikken wij over de gave om wat onbewust aan beelden en ideeën in ons leeft naar buiten te brengen of tot uitdrukking te laten komen in een bepaalde vorm (hij noemt dat *pro-jection*, dat letterlijk 'vooruitwerpen' betekent). Van de andere kant gezien gebruiken wij ook al bestaande vormen om gestalte te kunnen geven aan wat onbewust in ons leeft (dat noemt hij *con-struction*, te vertalen met 'samenbrengen').

Neem het verhaaltje van dit vignet: alhoewel dat er misschien voor de lezer wel zo uitziet is mijn schrijven nooit een opschrijven van iets dat ik al weet, maar een stamelend zoekproces naar woorden en zinnen waarin iets ongearticuleerds in mij tot uitdrukking kan komen. Ik begon in dit geval hooguit met een vaag idee, een flard van een beeld op het IJsselmeer, het titelwoordje ‘oplossen’ misschien. Ik wierp die flarden als het ware op, in een nog lege ruimte, zonder te weten of en hoe ze (te)recht konden komen. Ik dobberde een tijdje ermee rond zeg maar. Tegelijk heb ik de al bestaande vorm van het vignet (met de duizendwoordengrens en de bouwstenen van anekdote-theorie-beeld) die, hoe kaal en inhoudsloos ook, wel een vangnet vormt voor wat ik heb opgegooid. En in het subtiele evenwicht tussen iets echt ‘open’ maken en de rudimentaire vignetvorm kan een verhaaltje ontstaan. Niet als ik alleen maar losse woorden opwerp of de vignetvorm invul.

Het is een wisselwerking, een heen-en-weer-gaan tussen niet-weten en weten, tussen chaos en orde, tussen duisternis en licht. Volgens Cooper gaat het hier om een spanningsvolle verhouding die heel gemakkelijk uit evenwicht raakt. De verleiding om ons vooral te laten leiden door wat we al weten, of ons vertrekpunt te zoeken in wat bekend is, is heel groot, maar we komen dan tot niets nieuws. Veel lastiger is het om de desoriëntatie zijn werk te laten doen en te zien waar het schip strandt (of zijn haven vindt).

Ik zie het in onze omgang met Covid-19. De focus op de oplossing via het vaccin, de overtuigende maatregelen en het vooruitzicht dat het straks ‘allemaal voorbij is’ domineren. Ook viroloog en VPRO Zomergast Jaap Goudsmit benoemde hoe

verleidelijk het zélf voor de wetenschap is (die als geen ander wéét dat het nieuwe niet ontdekt wordt in het bekende) om af te gaan op wat vergelijkbaar lijkt: het griep- of HIV-virus. Maar, roept een wilde flard in mij nu op: zouden we ook kunnen denken dat er helemaal nooit iets opgelost wordt? Dat alles een kwestie is van komen en gaan en vice versa?

Het doet me allemaal denken aan de videoinstallatie *Acceptance* van Bill Viola. Een levensgroot zwart-wit plasmascherm toont het beeld van een naakte vrouw die langzaam uit het donker naar voren treedt. Eerst loopt ze nog gewoon op je toe, maar dan komt ze terecht in een waterstraal die pal op haar lichaam staat en haar beeld uit elkaar laat spatten. Langzaam beweegt ze door de sterke waterkracht heen en komt ze heel dichtbij de kijker. Ze stapt bijna uit het beeld en kijkt je intens aan. Als kijker haalde ik op dat moment opgelucht adem: gelukkig ze is eruit, de hindernis is genomen, het waterprobleem is opgelost. Maar dan draait ze zich om en keert terug, de waterstraal weer tegemoet, en lost ze weer op in de duisternis.

Bill Viola zegt zelf over dit werk dat de mens alleen in de overrompeling een transformatiebeweging kan maken. Dat het licht alleen even opdoemt aan de randen van ons bewustzijn, om dan weer plaats te maken voor de duisternis.

Op het IJsselmeer brak uiteindelijk de zon door en werd de horizon van de bewoonde wereld weer zichtbaar. Het sturen van de boot kostte toen veel minder moeite. Maar toch verlangde ik terug naar het grijze water en de roerloosheid in mijzelf.

Waarom ging ik toch aan land?

ⁱ Robert Cooper: ‘The open field’, in *Human Relations*, Vol. 29, Nr. 11, 1976, p.999-1017.